

Naomi Klein: Tuhokapitalismin nousu

Helsinki: WSOY 2008, 676 s.

Jukka Pirttilä
Tutkimuskoordinaattori
Palkansaajien tutkimuslaitos
jukka.pirttila@labour.fi

Mitä yhteistä on Chilen talousuudistuksilla Pinochetin aikaan ja CIA:n rahoittamilla psykologisilla ”tutkimuksilla” 1950-luvulla? Paljonkin, jos on uskominen Naomi Kleinin uutta, järkälemäistä ja angloamerikkalaiseen talousmalliin murskaavasti suhtautuvaa kirjaa. Klein aloittaa kirjansa järkyttävällä kuvauksella kanadalaisen sairaalan psykiatrista, joka teki laittomia ihmiskokeita psykiatriseen hoitoon ohjautuneille potilailleen, ilmeisesti osittain CIA:n rahoituksella. Kyseinen puoskari pyrki pyyhkimään ihmisen mielen tyhjäksi toistuvilla sähköshokeilla ja psyykelääkkeillä. Tämän hoidon jälkeen ihmisen minäkuva voitaisiin muka rakentaa puhtaalle pöydälle.

Nämä psykiatriset kokeet onnistuivat vain tuottamaan suunnatonta kärsimystä potilailleen, mutta ne epäonnistuivat muuten. Kleinin mukaan kapitalistiset talousuudistukset toimivat saman logiikan mukaan. Niissä käytetään hyväksi maata kohdannutta kriisiä, joka panee kansan polvilleen, minkä jälkeen pannaan toimeen radikaalit kapitalistiset talousuudistukset. Lisäksi tämä vaatii kirjoittajan mukaan lähes poikkeuksetta ihmisoikeuksien loukkauksia ja kidutuksen käyttöä, kuten juuri Pinochetin Chilessä. Ja tämän ajattelun taustalta löytyy toinen shokkitohtori, taloustieteen Chicagon koulukunnan oppi-isä Milton Friedman.

Klein käy yksityiskohtaisesti läpi, kuinka samaa ”shokki-kapitalismin” logiikkaa käytettiin hyväksi ei vain Chilessä, vaan myös muualla Latinalaisessa Amerikassa ja pääministeri Thatcherin Isonsa-Britanniassa (jossa Kleinin mukaan kriisi oli Falklandin sota, mikä on jo melko kaukaa haettava). Samaa politiikkaa harjoitettiin myös Puolassa ja Venäjällä kommunismin romahdettua, Aasian kriisin kohdanneissa maissa 1990-luvun loppupuolella sekä viimeisimpänä Irakissa USA:n miehityksen aikana. Kirjaa varten on tehty valtava määrä töitä; jo lähdeviitteitäkin on melkein sata sivua.

Journalistina Klein myös kirjoittaa sujuvasti, ja tiedot esimerkiksi Irakin talousuudistusten hämärästä piirteistä ovat normaalissa tiedonvälityksessä jääneet sotauutisten varjoon.

Näistä saavutuksista huolimatta kirjan anti jää köykäiseksi. On toki selvää, että uudistuksia tehdään enemmän kriisien jälkeen – kriisithän syntyvät siitä, että aiempi politiikka on ollut epäonnistunut, jolloin tarvitaan uutta politiikkaa. Kirjan suurin ongelma on, että Kleinin tulkinnot ovat äärimmäisen mustavalkoisia: Friedman ja muut Chicagon pojat sekä koko kapitalistinen järjestelmä ovat aina kaiken pahan takana, ja kaikki olisi mennyt hyvin, jos vain talouden toisina-ajattelijoina olisi kuunneltu. Kunpa oikeudenmukaisuuden ja taloudellisen tehokkuuden yhdistäminen olisikin niin helppoa! Varsinaisia ajatuksia siitä, miten tämä aidosti voitaisiin toteuttaa, ei Klein tarjoa.

On myös helppo yhtyä Osmo Soininvaaran Helsingin Sanomissa julkaistussa kirja-arviossa esittämään huomatuksen siitä, että lukuisat virhetulkinnot asioista, joista lukija on itse perillä, heikentävät luottamusta Kleinin niihin väitteisiin, jotka liittyvät lukijalle vähemmän tuttuihin asioihin.

Soininvaaran tavoin pohdiskelin itsekini sitä, miten arvioida kirjaa, joka kiinnittää huomiota tärkeisiin asioihin mutta menee tulkinnoissaan metsään. Katsoin, mitä oppi-isät ovat tehneet. Talousnobelisti Joseph Stiglitz arvioi kirjaa myönteiseen sävyyn New York Timesissä: journalistina Klein saa vapauksia, joita akateemisessa työssä ei anneta. Mielestäni kuitenkin toinen tunnettu ja vakavasti otettava globalisaatiokriittinen ekonomisti, Dani Rodrik, osuu enemmän oikeaan, kun hän ilmoittaa pettyneensä Stiglitzin silkkihanikkain kirjoitettuun arvioon. Hän sanoo, että vaikka olisi tavoitteista samaa mieltä kirjoittajan kanssa, on huono kirja silti todettava huonoksi. ■